

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی ، گروه علوم تربیتی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش مدیریت آموزشی

عنوان :

تأثیر آموزش اقدام‌پژوهی بر عملکرد معلمان از دیدگاه مدیران مدارس ابتدایی دخترانه شهر
تهران در سال تحصیلی ۹۰-۸۹

استاد راهنما :

دکتر ناصر مولانا

استاد مشاور :

دکتر عباس خورشیدی

پژوهشگر :

پویا اسکندری

پاییز ۱۳۹۰

تقدیم به:

همسر مهربان و صبورم که مشقت‌ها و زحمات فراوان دوره‌ی تحصیل را تحمل نمود.
و میوه‌های باغ زندگی‌ام فائزه و مهدی

تشکر و قدردانی

سپاس مخصوص پروردگاری است که بندگان را فرمان دانش اندوزی داده و در این راه تحمل سختی را بروی پسندید و منشور "اطلب العلم من المهد الی الیه" را بر زبان پیامبر گرامی‌اش جاری ساخت و ما را توفیق عنایت فرمود که از خرمن فضیلت راهیان این طریق خوشه برچینیم .

اکنون که به الطاف الهی پژوهش مورد نظر به ثمر رسیده است بر خود لازم می‌دانم به مصداق حدیث «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» از اساتید گرانقدر و فرهیخته به خصوص استاد محترم راهنما سرکار خانم دکتر ناصره مولانا و استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر عباس خورشیدی که از نظرات و راهنمایی‌های ارزشمند ایشان در تهیه این پژوهش استفاده کرده‌ام تشکر و قدردانی نمایم .

امید آن دارم این بزرگواران با عنایت خاص حضرت حق در سنگر تعلیم و تربیت جهت خدمت به نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران موفق و موید باشند.

پویا اسکندری

۱۳۹۰

بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب پویا اسکندری دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۸۰۸۳۶۹۰۷۰۰ در رشته علوم تربیتی - مدیریت آموزشی که در تاریخ ۱۳۹۰/۸/۱۸ از پایان نامه خود تحت عنوان : تأثیر آموزش اقدام‌پژوهی بر عملکرد معلمان از دیدگاه مدیران مدارس ابتدایی دخترانه شهر تهران در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ با کسب نمره ۱۸/۷۵ و درجه عالی دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم :

۱. این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و ...) استفاده نموده ام ، مطابق ضوابط و رویه های موجود ، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
۲. این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
۳. چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
۴. چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی :

تاریخ و امضاء :

بسمه تعالی

در تاریخ ۱۳۹۰/۸/۱۸

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم پویا اسکندری از پایان نامه خود
دفاع نموده و با نمره ۱۸/۷۵ بحروف هجده و هفتاد و پنج صدم و با
درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه	عنوان	چکیده
	فصل اول: کلیات پژوهش	
۲	مقدمه.....	
۴	۱-۱ بیان مسئله.....	
۱۲	۱۲-۱ اهداف تحقیق.....	
۱۲	۳-۱ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن.....	
۱۶	۴-۱ سوالات تحقیق.....	
۱۶	۱-۴-۱ سوال اصلی تحقیق.....	
۱۶	۲-۴-۱ سوال فرعی تحقیق.....	
۱۶	۵-۱ تعریف عملیاتی متغیرها و واژه‌های کلیدی.....	
۱۷	۱-۵-۱ تعریف مفهومی و عملیاتی.....	
۱۸	۶-۱ روش تحقیق.....	
۱۸	۷-۱ قلمرو تحقیق.....	
	۸-۱ محدودیت‌های تحقیق.....	
	۱۹	
	فصل دوم: پیشینه‌ی تحقیق	
۲۱	مقدمه.....	
۲۶	۱-۲ تاریخچه مربوط به اقدام‌پژوهی و معلم پژوهنده.....	
۳۷	۱-۱-۲ تعریف اقدام‌پژوهی از نظر لغوی.....	
۳۸	۲-۱-۲ تعریف اقدام‌پژوهی از نظر محتوا.....	
۴۴	۳-۱-۲ اقدام‌پژوهی در نظام آموزشی ایران.....	
۴۶	۴-۱-۲ ویژگی‌های اقدام‌پژوهی.....	
۴۹	۵-۱-۲ مراحل اقدام‌پژوهی.....	
۵۱	۶-۱-۲ اهداف اقدام‌پژوهی.....	
۵۶	۷-۱-۲ جایگاه اقدام‌پژوهی در رشد حرفه‌ای.....	
۶۰	۸-۱-۲ معلم پژوهنده کیست؟.....	
۶۴	۹-۱-۲ ضرورت و اهمیت معلم پژوهنده.....	
۷۱	۱۰-۱-۲ ضرورت توجه معلمان به پژوهش.....	
۷۵	۱۱-۱-۲ شرایط لازم برای پژوهشگر شدن معلم.....	
۷۹	۱۲-۱-۲ آثار اقدام‌پژوهی.....	
۸۲	۲-۲ نتوری‌های مربوط به اقدام‌پژوهی.....	
۸۳	۱-۲-۲ بنیان‌های تاریخی و فلسفی اقدام‌پژوهی.....	
۸۵	۲-۲-۲ تفاوت پژوهش در عمل و پژوهش‌های مرسوم و دانشگاهی.....	
۸۶	۳-۲ پژوهش‌های انجام شده در داخل ایران.....	
۱۰۰	۴-۲ پژوهش‌های انجام شده در خارج از ایران.....	

فصل سوم: روش شناسایی تحقیق

۱۰۳	.....	مقدمه
۱۰۳	.....	۱-۳ روش و نوع تحقیق
۱۰۳	.....	۲-۳ جامعه آماری
۱۰۴	.....	۳-۳ حجم نمونه و روش اندازه گیری
۱۰۴	.....	۴-۳ ابزار جمع آوری اطلاعات
۱۰۵	.....	۵-۳ روایی و پایایی ابزار پژوهش

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

۱۰۷	.....	مقدمه
۱۰۷	.....	۱-۴ توصیف داده‌ها
۱۱۲	.....	۲-۴ تحلیل داده‌های پژوهش
۱۱۲	.....	۱-۲-۴ بررسی سؤال اول
۱۱۴	.....	۲-۲-۴ بررسی سؤال دوم
۱۱۵	.....	۳-۲-۴ بررسی سؤال سوم
۱۱۷	.....	۴-۲-۴ بررسی سؤال چهارم
۱۱۸	.....	۵-۲-۴ بررسی سؤال پنجم
۱۲۰	.....	۶-۲-۴ بررسی سؤال ششم
۱۲۱	.....	۷-۲-۴ بررسی سؤال هفتم
۱۲۳	.....	۸-۲-۴ بررسی سؤال هشتم

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۱۲۶	.....	مقدمه
۱۲۶	.....	۱-۵ خلاصه تحقیق
۱۲۷	.....	۲-۵ یافته‌های توصیفی
۱۲۸	.....	۳-۵ یافته‌های استنباطی
۱۲۸	.....	۴-۵ بحث و نتیجه‌گیری
۱۲۹	.....	۶-۵ پیشنهادات برخاسته از تحقیق
۱۳۰	.....	۷-۵ پیشنهادات برای تحقیقات آتی
۱۳۱	.....	منابع و مأخذ
۱۳۶	.....	پیوست ها
۱۳۷	.....	پرسشنامه

فهرست جداول

صفحه

عنوان

جدول ۴-۱ مقایسه شاخص‌های آماری مقیاس تأثیر آموزش اقدام‌پژوهی و خرده مقیاس‌ها .	۱۰۸
جدول ۴-۲ توزیع فراوانی پاسخ‌گویان آماری در خرده مقیاس‌های تأثیر آموزش اقدام‌پژوهی	۱۰۹
جدول ۴-۳ توزیع فراوانی پاسخ‌گویان نمونه آماری در مقیاس سطوح تأثیر آموزش اقدام-پژوهی	۱۱۱
جدول ۴-۴ آمار توصیفی تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد معلمان	۱۱۳
جدول ۴-۵ نتایج آزمون t_test تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد معلمان	۱۱۳
جدول ۴-۶ آمار توصیفی تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد آموزشی معلمان	۱۱۴
جدول ۴-۷ نتایج آزمون t_test تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد آموزشی معلمان	۱۱۵
جدول ۴-۸ آمار توصیفی تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد پرورشی معلمان	۱۱۶
جدول ۴-۹ نتایج آزمون t_test تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد پرورشی معلمان	۱۱۶
جدول ۴-۱۰ آمار توصیفی تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد پژوهشی معلمان	۱۱۷
جدول ۴-۱۱ نتایج آزمون t_test تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد پژوهشی معلمان	۱۱۸
جدول ۴-۱۲ آمار توصیفی تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد انتشاراتی معلمان	۱۱۹
جدول ۴-۱۳ نتایج آزمون t_test تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد انتشاراتی معلمان	۱۱۹
جدول ۴-۱۴ آمار توصیفی تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد رشد حرفه‌ای معلمان	۱۲۰
جدول ۴-۱۵ نتایج آزمون t_test تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد رشد حرفه‌ای معلمان	۱۲۱
جدول ۴-۱۶ آمار توصیفی تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد ارزشیابی معلمان	۱۲۲
جدول ۴-۱۷ نتایج آزمون t_test تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد ارزشیابی معلمان	۱۲۲
جدول ۴-۱۸ آمار توصیفی تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد خدماتی معلمان	۱۲۳
جدول ۴-۱۹ نتایج آزمون t_test تأثیر اقدام‌پژوهی بر عملکرد خدماتی معلمان	۱۲۴

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار ۴-۱ مقایسه میانگین خرده مقیاس های آموزش اقدام پژوهی و خرده مقیاس های آموزشی، پرورشی، پژوهشی، انتشاراتی، خدماتی، رشد حرفه ای و ارزشیابی.....	۱۰۸
نمودار ۴-۲ توزیع فراوانی پاسخ گویان در خرده مقیاس های تأثیر آموزش اقدام پژوهی	۱۱۰
نمودار ۴-۳ درصد پاسخ گویان نمونه آماری بر اساس سطوح تأثیر آموزش اقدام پژوهی	۱۱۱

چکیده

این پژوهش به بررسی تأثیر آموزش اقدام‌پژوهی بر عملکرد معلمان مدارس دخترانه ابتدایی شهر تهران در سال ۹۰-۸۹ از دیدگاه مدیران آنها می‌پردازد. روش تحقیق از نوع زمین‌پایه است جامعه آماری کلیه مدیران مدارس دخترانه ابتدایی تهران که بر اساس فرمول تعیین حجم نمونه مورگان ۲۳۲ نفر از مناطق نوزدگانه تهران به طور تصادفی حجم نمونه را تشکیل می‌دهد. ابزار اندازه‌گیری یک پرسشنامه ۴۵ سؤالی است که در ۷ بعد عملکرد معلمان را می‌سنجد. اعتبار این ابزار با آلفای کرونباخ ۰/۹ بوده و روایی آن از طریق روایی صوری بدست آمده است. در مجموع نتایج پژوهش حاضر به شرح زیر است:

آموزش اقدام‌پژوهی بر عملکرد (آموزشی، پرورشی، پژوهشی، انتشاراتی، خدماتی، رشد حرفه‌ای، ارزشیابی) معلمان تأثیر مثبت داشته است.

این پژوهش محدود به مدارس ابتدایی دخترانه شهر تهران در سال ۹۰-۸۹ می‌باشد. در پایان پیشنهاد می‌شود.

۵. آموزش مستمر معلمان از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی اقدام‌پژوهی به صورت کارگاهی و کاربردی با حضور اساتید مجرب و راهنمای آنان

۶. امکان استفاده از منابع اینترنتی و مجازی تجهیز کتابخانه‌های مدارس و مراکز آموزش ضمن خدمت و همچنین برخورداری از کتب و نشریات پژوهشی به روز شده برای معلمان به سهولت فراهم شود.

۷. بخش از ساعات موظف معلمان به فعالیت‌های اقدام‌پژوهی اختصاص یابد مدیران در زمینه فراهم آوردن محیط و شرایط مناسب تحقیق همکاری لازم را داشته باشند.

۸. تشویق معلمان به صورت مادی و غیر مادی جهت ایجاد انگیزه و رغبت برای انجام فعالیت‌های پژوهشی؛ مادی مانند: اضافه حقوق و پاداش و غیر مادی مانند: چاپ چکیده پژوهش در نشریات، تشویق نامه.

فصل اول
کلیات پژوهش

مقدمه

بحث و برنامه‌ی معلم پژوهنده سیزده سال است که در وزارت آموزش و پرورش، توسط پژوهشکده تعلیم و تربیت و شوراهای تحقیقات سازمانهای آموزش و پرورش سراسر کشور، مورد توجه قرار گرفته است. تا خود معلمان وارد میدان پژوهش نشوند نمی‌توانند فقط به اتکای یافته‌های پژوهشی پژوهشگران دانشگاهی و مرسوم تحول چشم‌گیری در آموزش و یادگیری به وجود آورند. این سخن نه ادعا، بلکه واقعیتی است که امروزه نه تنها در کشور ما، بلکه در دیگر کشورهای در حال توسعه و پیشرفته از سوی بسیاری از اندیشمندان و صاحب نظران علوم تربیتی پذیرفته شده است. برای نمونه پرینگ^۱ آورده است که در کشور آمریکا برای پژوهش‌های آموزشی، سالانه بیش از یک میلیارد دلار از وجوه فدرال و دولتی هزینه می‌شود. در بریتانیا در سال ۱۹۹۶، نام ۲۸۰۱ موسسه‌ی علمی و پژوهشی به عنوان پژوهشگران فعال معرفی شده و گفته شده که سالانه حدود ۶۰ تا ۷۰ میلیون پوند در این کشور برای پژوهش‌های آموزشی هزینه می‌شود.

از سوی دیگر بسیاری بر این باورند که این پولها خوب هزینه نشده و در گزارش‌ها آمده است که این پژوهش‌ها پاسخگوی پرسشهای دولت‌ها در زمینه‌های آموزشی نبوده و نتوانسته است در مورد مسائل آموزشی ویژه و خرد، مثل روشهای تدریس و گروهبندی دانش آموزان و غیره مفید واقع شود. این پژوهش‌ها با پژوهش‌های پزشکی مقایسه شده و این نتیجه حاصل شده است که بر عکس پژوهش‌های آموزشی، پژوهش‌های پزشکی و یافته‌های آن بلافاصله وارد حرفه پزشکی شده و مورد استفاده پزشکان قرار گرفته است؛ در صورتیکه پژوهش‌های آموزشی با تمام گستردگی و هزینه‌هایی که برای آنها صرف شده است نه سیاستگذاران و برنامه‌ریزان را خرسند ساخته است و نه معلمان و مدیران را که عاملان اصلی و مهم در امر آموزش و پرورش هستند. در نتیجه پژوهشهای آموزشی تا امروز به رغم تلاش‌های زیاد پژوهشگران در عرصه‌های گوناگون آموزشی، نتوانسته است در کلاس‌های درس و محیط‌های آموزشی تغییر و تحول درخور و بنیادین ایجاد کند. طرفداران رویکرد پژوهش‌های عملی (اقدام‌پژوهی) بر این باور تاکید دارند که راه رفع کاستی‌های پژوهش‌های آموزشی روی آوردن به پژوهش‌های کلاسی یا اقدام به پژوهش توسط خود معلمان و همکارانشان است.

---

^۱Pring

بنابر این ایجاد روحیه خلاق و تربیت نسلی پژوهشگر یکی از مهمترین اهداف نظام تعلیم و تربیت است. رسیدن به این مهم نیازمند بستری مناسب است که در آن بستر معلم انگیزه‌ی کافی برای هدایت روند تعلیم و تربیت به سوی فعالیت‌های پژوهشی را داشته تا جریان آموزش را در مدار پایین‌ترین سطح آموزش یعنی سطح دانش و محفوظات صرف قرار ندهد. این امر مستلزم طراحی سیستم آموزشی خلاق، وجود امکانات لازم و از همه مهمتر وجود معلمانی است که دارای روحیه تحقیق و پژوهش و قدرت حل مسأله باشند.

در سالهای اخیر، قدمهای مثبت اما ناکافی در بعضی موارد برداشته شده است و تا حدی به تقویت روحیه‌ی تحقیق و پژوهش در بین معلمان و دانش‌آموزان کمک کرده است. از جمله این اقدامات برنامه‌ی معلم پژوهنده و انجام فعالیتهای پژوهشی در بین تعداد کثیری از فرهنگیان عزیز است. سیستم آموزش و پرورش رسالت عظیمی دارد و آن هم استوار کردن امریاددهی، یادگیری بر جستجو و کاوشگری است. نیاز اساسی برای آشنایی معلمان با شیوه-های اقدام‌پژوهی وجود دارد، زیرا در این صورت است که می‌توان سیستم تعلیم و تربیت را از حصار تنگ روشهای سنتی خارج کرد و آن را به سوی جریان پویای آموزش و یادگیری مبتنی بر پژوهش هدایت کرد.

۱-۱ بیان مسئله

یکی از اساسی‌ترین راه‌های توسعه‌ی کیفیت آموزش و پرورش و تدریس، کوشش در جهت توسعه مهارت‌های پژوهشی در میان دست‌اندرکاران در سطح مدرسه است. امروزه این اصل، مورد پذیرش همگانی است که نیروی انسانی فرهیخته و ماهر بزرگترین سرمایه‌های هر کشور محسوب می‌شود. انسانی فرهیخته و پژوهشگر است که انسان پرورش می‌دهد و تولید دانش و مهارت می‌کند.

اگر بپذیریم که محور اساسی توسعه، آموزش و پرورش نیروی انسانی است، چاره‌ای نخواهیم داشت که به پرورش و تربیت معلمانی بپردازیم که از عهده‌ی این مهم برآیند، چراکه کیفیت هر نظام آموزشی به کیفیت کار معلمان آن بستگی دارد. پس ضرورت دارد معلمان سراسر کشور ضمن معلم بودن، پژوهشگر نیز باشند.

جانسون بورلی^۱ (۱۹۹۳) بر این اعتقاد است که ریشه‌ی مفهوم اقدام‌پژوهی به کارهای جان دیویی^۲ در آمریکا در سال ۱۹۲۰ و کرت لوین^۳ ۳ ۱۹۴۰ بر می‌گردد. در واقع استفان کری^۴ و دیگران در دانشگاه کلمبیا در سال ۱۹۴۹ با بهره‌گیری از نظریات دیویی و لوین، اصطلاح اقدام‌پژوهی را به جامعه‌ی تعلیم و تربیت آن روز معرفی کردند. کرت لوین که به

---

۱ Johnson Beverly

۲ JohnDewey

۳ KurtLewin

۴ StephenCurry

پدر اقدام‌پژوهی شهرت دارد اولین کسی بود که با بیان این عقیده که اگر تحقیقی نتواند فایده‌ی عملی داشته باشد، تحقیق ناکامی است و باید زمینه‌ی لازم برای اقدام پژوهی را فراهم ساخت. گویا (۱۳۷۸) در این زمینه معتقد است که تحقیق در عمل آموزشی (اقدام‌پژوهی)، نوعی روش تحقیق است که موضوع آن بهبود اوضاع تدریس است. در واقع معلم با پرداختن به اقدام‌پژوهی به خود کمک می‌کند تا حرفه‌ای شود و نقش خود را بهتر انجام دهد. یعنی معلم اقدام‌پژوه همیشه رفتار حرفه‌ای خود را نقد می‌کند و در صدد بهبود آن برمی‌آید. البته معلم برای پرداختن به چنین فعالیت‌هایی می‌بایست از انگیزه‌ی کافی برخوردار باشد و سلسله مراتب اداری از او حمایت و پشتیبانی کند.

اقدام‌پژوهی رویکرد سازنده در جهت گسترش توانایی‌های کارورزان در عرصه‌های مختلف شغلی است در حوزه‌ی آموزش و پرورش نیز این اندیشه گامی اساسی در جهت اصلاح و بهبود محسوب می‌شود که با تکیه بر توانایی‌ها و مشارکت عمومی به ثمر می‌رسد. با این رویکرد همه‌ی کارکنان می‌توانند به عنوان عنصری سازنده و فکور در جهت شناسایی مسائل و حل آنها در محیط‌های آموزشی سازماندهی و به کار گرفته شوند. یکی از دلایل گسترش اندیشه‌ی اقدام‌پژوهی، ناکارآمدی تحقیقات آموزشی در رفع نیازهای آنها در کلاس درس است. استگلیر^۱ و هیبرت^۲، با ذکر برخی کاستی‌های روش سنتی پژوهش در پاسخگویی به نیاز معلمان، این فعالیت را برای بهبود آموزش و تدریس ناکافی می‌دانند و ممکن است محققان بسیاری با هوش باشند ولی به اطلاعات مشابهی که معلمان در مواجهه با دانش-آموان واقعی در شرایط کلاس‌های واقعی و با اهداف یادگیری واقعی با آنها روبه‌رو می‌شوند نداشته باشند. محققان برای بهبود آموزش باید بیشتر به اموری که در حال حاضر برای معلمان قابل درک است، پی ببرند.

این موقعیت به ویژه در کشور آمریکا قابل مشاهده است. در مقابل، کشور ژاپن فرصت مناسبی برای دانش‌آفرینی توسط معلمان پیش‌بینی کرده است. از مسیر این فرصت‌ها نه تنها به توسعه‌ی شایستگی‌های معلمان پرداخته شده است، بلکه دانش مرتبط با آموزش را که با کلاس درس در ارتباط است و شاغلان به حرفه‌ی معلمی نیز می‌توانند در آن سهمی شوند را توسعه می‌دهند. همچنین گروه‌های پژوهش در کلاس‌های درس در همه‌ی مدارس فعال هستند و فرآیند طراحی و نقد درس‌ها در فرآیند پژوهش، بخش جدایی‌ناپذیر از فعالیت معلم با ذهنیت پژوهشگرانه و با برخورداری از هنجار آزمایشگر، موقعیت‌های عینی که با آنها سر و کار دارد، به عنوان یک مسئله و موضوع تحقیق برخورد کرده و این باور را در خود ایجاد می‌نماید که می‌تواند برای حل مشکل یا ارتقا بخشیدن به کیفیت کار خود راه حلی پیدا کند.

---

^۱ Astglyr

^۲ Hybrt

نویسنده‌ی مقاله‌ی «تاریخچه‌ی تحقیق در عمل و کاربرد آن در آموزش» مروری کوتاه بر تاریخ پژوهش در عمل کرده و به این باور رسیده است که پیشرفت علوم روان‌شناسی و یادگیری، آموزشکاران را نسبت به پژوهش‌های کمی صرف و رابطه‌ی آنها با آموزش دچار تزلزل کرده است. یعنی جدایی بین عمل و نظر، یا نبود ارتباط بین نیازهای ملموس دست-اندارکاران آموزش با پژوهش‌های کلاسیک (آکادمیک) به تدریج آشکارتر شده است. معلمان، همواره نگران ناخوانی پژوهش‌های آموزشی با دنیای واقعی یاددهی - یادگیری بوده‌اند. سانفورد^۱ (۱۹۷۰) به این باور رسید که دل بستگی‌های پژوهشگران و آموزشکاران تفاوت-های زیادی با هم دارند. دیگر متخصصان نیز به باورهای مشابه رسیده‌اند. به طور مثال، هری ولکات^۲ در کتاب معلمان در برابر تکنوکرات‌ها، اعلام می‌کند که معلمان نیاز مبرمی به پژوهش‌هایی دارند که «توسعه حرفه‌ای» خود را احساس کنند.

معلوم می‌شود مسئله‌ی گسستگی میان نظریه‌های علمی و یافته‌های پژوهشی، با آنچه در عمل به دست می‌آید، نگرانی‌های جدی به وجود آورده است. در مقاله‌ی «نگاهی تازه به رابطه‌ی میان پژوهش و عمل تربیتی» حقایق زیادی در این باره آشکار شده است:

معلمان غالباً با تردید به پژوهش‌های آموزشی می‌نگرند.
معلمان ترجیح می‌دهند از تجربه‌های شخصی یا همکاران سود ببرند.
حتی معلمانی که برای استفاده از یافته‌های پژوهشی انگیزه‌ی کافی دارند، از اجرای الگوهای پژوهش شده عاجزند.

این خطر وجود دارد که تدریس معلمان رفته رفته به نوعی تفکر زدایی تبدیل شود؛ زیرا معلمان نباید همانند تکنسین‌ها، هویت حرفه‌ای خودشان را مرهون به کارگیری قالبی یا مکانیکی یافته‌های پژوهشی آکادمیک بدانند و تصور کنند که از تفکر بی‌نیازند. در غیر اینصورت، روح آموزش و پرورش و یاددهی - یادگیری، با تمام ظرافت‌ها و راز و رمزهای شگفت‌انگیزی که دارد، در معرض ورشکستگی و سقوط قرار خواهد گرفت.

نویسنده‌ی همین مقاله، اعتقاد دارد که اگر به معلمان آموزش‌های لازم داده شود، به خوبی می‌توانند در جریان فعالیت‌های حرفه‌ای ایشان، نقش پژوهشگری را هم ایفا کنند. باید قابلیت پژوهندگی در معلمان به وجود آید تا ژرف‌نگری آن‌ها نسبت به مسائل تربیتی، درک شهودی، تخیل و جرات اقدام برای آزمودن آن‌ها در موقعیت‌های ویژه تقویت شود. اغلب معلمان توان آن را دارند که در جریان کلاس درس فرضیه‌هایی را محک بزنند، تجربه کنند و در توسعه دانش حرفه‌ای سهم شونند. از همین روست که جان دیویی، مربی بزرگ قرن اخیر، نظریه‌ی آموزش و پرورش خود را بر محور تجسس و حل مسأله استوار کرده است؛

---

^۱ Sanford
^۲ H.t.Wolcot
^۳ G Non-deliberative

دونالدشون^۱، صاحب نظر دیگر، در آثار خود از مفهوم کارگزار فکور یاد می‌کند. یا الیوت آیزنر^۲ برای تدریس ماهیت هنری قائل شده است؛ وژان پیاژه^۳، روان شناس شهیر، نظریه‌ی رشد شناختی را مد نظر دارد و جریان یاددهی را دانشی می‌داند که از ماهیت بنا شدنی برخوردار است. از آنجا که پژوهشگران کمی (آکادمیک) واقعیت‌های تدریس در کلاس درس را تجربه نکرده‌اند، یا نمی‌کنند، باید به روش‌های دیگر روی آورد تا شکاف میان پژوهش‌های کمی و کیفی پر شود. پژوهش در عمل، نوعی از این روش‌های دیگر است. چون: (۱) موضوع پژوهش، همان عمل تدریس است (۲) پژوهشگر، خود معلم است. (۳) پژوهشگر، نسبت به حرفه‌ی خود نگرش عینی به دست می‌آورد و ویژگی‌های آن را می‌شناسد. ویژگی-هایی هم چون پیچیدگی‌ها، منحصر به فرد بودن، تضاد بین ارزشها و ... (۴) پژوهشگر تغییر پذیری در عمل را حس می‌کند و به باور می‌رساند.

استرینگر^۴ در کتاب راهنمای مجریان تغییر و تحول می‌نویسد: نقش اثرگذار پژوهش در عمل، در آموزش و پرورش به خوبی هویدا است. معلمان و مدیران مدرسه‌ی ما می‌توانند به نحو شایسته‌ای از پژوهش‌هایی که در عمل و به شکل مشارکتی اجرا می‌شود سود ببرند و فعالیت‌های حرفه‌ای خود را تقویت و روزآمد کنند. اگر بتوانیم این گونه جوشش‌های فکری و ذهنی را در متن تجربه‌هایی که در حرفه‌ی معلمی حاکم‌اند جای بدهیم، بی‌تردید موجبات تقویت و تحکیم زندگی حرفه‌مندان‌هی جامعه‌ی آموزش و پرورش را فراهم آورده‌ایم. و ادعای بیهوده‌ای نیست اگر بگوییم نسل آینده نسلی خواهد بود که به پژوهش‌های در عمل گرایش پیدا خواهد کرد. جامعه‌ی آموزش و پرورش، نیاز و افری به وجود محقق معلمان یا معلمان پژوهنده‌ای دارد که در درون و بطن روابط حرفه‌ای خود، سعی کنند نحوه‌ی فعالیت‌های کاری خودشان را به یک، یا چند نظریه بکشانند، نظریه‌ها را در عمل بازبینی کنند و در پایان آن را به عمل آگاهانه تبدیل سازند. این گونه فعالیت‌های پژوهشی، که مبتنی بر بازتاب عملیاتی است، بین آنچه هست و آنچه باید باشد بهبود ایجاد می‌کند و معلمان را درگیر مسأله می‌سازد. معلمان در عمل، کنترل تمامی مراحل پژوهش را در دست می‌گیرند و به این ترتیب به دوباره سازی مهارت‌های حرفه‌ای خود می‌پردازند. سوزان چرچ^۵ (۱۹۹۲) می‌گوید: معلمان به عضویت در انجمن‌های یادگیری نیاز دارند. این انجمن‌ها، امکان تبادل نظر را ممکن می‌سازند. معلم می‌تواند با نگرش پژوهشی به جمع‌آوری اطلاعات (داده‌ها) بپردازد. یادداشت‌های روزانه، مصاحبه‌های کوتاه مدت – رسمی یا غیر رسمی – با دانش‌آموزان، پرکردن پرسش‌نامه، از جمله ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات معلم‌اند. اگر معلم این داده‌ها را

---

۱ Dvnaaldshvn

۲ Elliot Eisner

۳ Jean Piaget

۴ Stringer

۵ Susan Church

تجزیه و تحلیل کندو یافته‌های خودش را طی گزارش کتبی در معرض نقد همکاران دیگر قرار دهد، در واقع یک کار پژوهشی انجام داده است.

مک نیف^۱ و همکار او در کتاب «شما و پروژه‌های پژوهش در عملتان» برتری‌های پژوهشی در عمل را در جامعه‌ی آموزش و پرورش، به بهترین نحو تعریف کرده است. او می‌گوید: طرفداران پژوهش در عمل، از جمله پژوهش در عمل آموزشی، بر این باورند که پژوهش باید از انحصار نخبگان در آید و به صورت مشارکتی یا فردی جزء وظایف همه‌ی دست‌اندرکاران آموزش و پرورش به ویژه معلمان، قرار گیرد. برخی از دلایل این طرفداران عبارتند از:

۱. دل‌نشین‌ترین فایده‌ی پژوهش در عمل معلم این است که نتایج پژوهش، از بالا، یا از بیرون کلاس و مدرسه صادر نمی‌شود؛ بلکه آنها را از خود معلم و همکاران او به دست می‌آورند.

۲. با درگیر شدن معلم در عمل پژوهش، موضوع جدایی بین نظر و عمل از بین می‌رود.
۳. اگر معلم خود، پژوهنده باشد، به یافته‌های پژوهش‌های دیگران نیز واکنش نشان می‌دهد.

۴. معلمان، موجه‌ترین افراد در تشخیص مسائل و نیازهای دانش‌آموزان و در سطحی بزرگتر، مشکلات آموزش و پرورش‌اند. چه بهتر این مسائل به دست خود آنان حل شود.
۵. چون یافته‌های پژوهشی‌های آموزشی را در نهایت معلم، به کار خواهد برد، بهتر است خود وی از خانواده‌ی پژوهشگران باشد.

۶. معلم بیش از دیگران در معرض پرسش قرار می‌گیرد. والدین علاقه‌مند همواره پرسش‌های خود را با معلمان در میان می‌گذرانند بهتر است معلم خود درگیر پژوهش و حل مسائل مربوط به خودش باشد.

۷. معلم، ضمن پژوهش رشد می‌کند و به بالندگی می‌رسد؛ چاره یاب می‌شود و از طریق فعالیت‌های پژوهش گرایانه‌ی او نوجویی و نوجوایی اشاعه می‌یابد.

۸. پژوهش، به وسیله معلم پژوهشگر رنگ و بوی بومی و محلی به خود می‌گیرد. چیزی که جامعه‌ی بسیار پراکنده و متنوع آموزش و پرورش به آن نیاز بسیار دارد.

۹. حاصل پژوهش‌های معلمان کاملاً جنبه‌ی کاربردی پیدا می‌کند، چون معلم فقط برای حل مشکلات کلاس یا مدرسه‌ی خود دست به پژوهش می‌زند.

۱۰. سودمندی و کارایی پژوهش خیلی زود توسط معلم آشکار می‌شود و کاستی‌ها را نیز خود او برطرف می‌کند.

۱۱. وقتی معلم دست به پژوهش می‌زند و مشکل یا مسأله‌ی خودش را حل می‌کند، به یافته‌های خود احساس تعلق حرفه‌ای پیدا می‌کند.

---

^۱ Mac Nyf

۱۲. مشارکت معلمان در پژوهش، سبب می‌شود که اعتماد به نفس و خودباوری آنان تقویت شود.

۱۳. هر جا و هر وقت معلم صلاح بداند اقدام به پژوهش می‌کند.

۱۴. چون داوری در مورد درستی یا نادرستی پژوهش را خود معلم انجام می‌دهد، زودتر به توان‌مندی حرفه‌ای دست می‌یابد.

شواهدی در دسترس می‌باشد که اندیشه‌ی اقدام‌پژوهی با فاصله‌ی اندکی از طرح و به کار-گیری در جهان، در ایران نیز مورد توجه بعضی از کارشناسان تعلیم و تربیت قرار گرفته است، از جمله می‌توان به مقاله‌ای اشاره کرد که طی دو شماره در ماهنامه‌ی آموزش و پرورش توسط آقای علی بیاناتی در سال ۱۳۴۳ تحت عنوان "اگر معلم محقق نباشد" به چاپ رسیده است. اگر چه سابقه‌ی طرح این تفکر در ایران نیز قابل توجه است اما چند سالی است که مجدداً این رویکرد آموزشی به عنوان یک شیوه‌ی نو، به طور جدی در آموزش معلمان، در آموزش و پرورش مطرح شده است و اقداماتی مانند برنامه‌ی معلم پژوهنده، برگزاری دوره‌های ضمن خدمت حضوری و غیرحضوری اقدام‌پژوهی، نشر جزوه، بروشور و کتاب به منظور اشاعه‌ی اندیشه و تجربه‌های معلمان پژوهنده، تهیه‌ی دستورالعمل‌ها و قوانین و مقررات خاص در خصوص هموارسازی راه برنامه‌ی اقدام‌پژوهی و معلم پژوهنده از دیگر دستاوردهای این برنامه بوده است. اما اجرای طرح اقدام‌پژوهی با کاستی‌هایی نیز همراه بوده است. در مصاحبه‌ای که با چند نفر از معلمان که دوره‌ی اقدام‌پژوهی را گذرانده بودند کاستی‌های ذیل مشاهده شد.

(۱) کاستی در منابع آموزشی: اگر چه در این زمینه کتابهایی ترجمه و تالیف شده است ولی ضرورت دارد با توجه به ویژگی‌های تحصیلی و میزان دانش معلمان در سطوح مختلف، منابع مناسبی تدوین و در اختیار آنان قرار گیرد.

(۲) کاستی‌هایی در دوره آموزشی: در برخی از دوره‌ها خود مدرسان آگاهی و مهارت کافی در این زمینه ندارند و در برخی مواقع به دلیل ناآگاهی از مفهوم و فلسفه پژوهش در عمل، روش‌های تحقیق آکادمیک (دانشگاهی) را تدریس می‌کنند.

(۳) کاستی در شیوه‌های ارزیابی: این کار با فلسفه معلم پژوهنده و رویکرد پژوهش در عمل همخوانی ندارد. در حال حاضر ارزیابی بیشتر از طریق مطالعه گزارش‌های تحقیق صورت می‌گیرد. ولی به موفقیت‌های عملی در کلاس و مدرسه و مشاهده آن چندان توجه نمی‌شود. فلسفه معلم پژوهنده تغییر عملی در دانش‌آموزان است ولی در ارزیابی فعلی، نتیجه-ی تحقیق که به صورت گزارش کتبی است ارزیابی می‌شود.

(۴) این برنامه بدون مشارکت جدی بخش‌های گوناگون بدنه‌ی آموزش و پرورش و به صورت تجزیه‌ای اجرا می‌شود.

۵) نهادینه نشدن این برنامه: بعد از گذراندن دوره، معلمان کمتر در برنامه معلم پژوهنده شرکت کرده‌اند.

۶) عدم تقویت بنیه پژوهشی همکاران.

با توجه به موارد مطرح شده و نقش و جایگاه برنامه‌ی معلم پژوهنده، اثرات متعدد آن عبارتند از:

۱- رشد حرفه‌ای معلمان ۲- ایجاد تغییر و تحول آموزشی ۳- رشد تفکر انتقادی معلمان و دانش آموزان، رشد مهارت حل مسأله و رفع چالش‌های کلاسی و ... نظر به اینکه حدود ۱۳ سال از عمر اجرای طرح اقدام‌پژوهی و معلم پژوهنده می‌گذرد ولی هنوز فواید و ضرورت طرح برای اکثر معلمان و مدیران روشن نشده است. لذا محقق در این پژوهش سعی دارد تأثیر آموزش دوره اقدام پژوهی بر عملکرد معلمان را از دیدگاه مدیران مدارس ابتدایی شهر تهران بررسی نماید. بنابراین مسئله پژوهش عبارت است از اینکه آیا آموزش اقدام پژوهی بر عملکرد معلمان مؤثر است؟

۲-۱ اهداف تحقیق

هدف کلی تحقیق حاضر بررسی تأثیر آموزش دوره اقدام پژوهی بر عملکرد معلمان از دیدگاه مدیران مدارس ابتدایی شهر تهران در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ می‌باشد.

اهداف فرعی:

- ۱- تعیین تأثیر دوره‌های اقدام پژوهشی در عملکرد آموزشی معلمان
- ۲- تعیین تأثیر دوره‌های اقدام پژوهشی در عملکرد پرورشی معلمان
- ۳- تعیین تأثیر دوره‌های اقدام پژوهشی در عملکرد پژوهشی معلمان
- ۴- تعیین تأثیر دوره‌های اقدام پژوهشی در عملکرد انتشاراتی معلمان
- ۵- تعیین تأثیر دوره‌های اقدام پژوهشی در عملکرد رشد حرفه‌ای معلمان
- ۶- تعیین تأثیر دوره‌های اقدام پژوهشی در عملکرد ارزشیابی معلمان
- ۷- تعیین تأثیر دوره‌های اقدام پژوهشی در عملکرد خدماتی معلمان

۳-۱ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن

پژوهش سنگ زیر بنای اغلب اموری است که انجام می‌شود. در عرصه‌ی تعلیم و تربیت نیز یافتن بهترین روش ارائه یک مفهوم علمی به دانش آموزان، ایجاد محیط ویژه برای کلاس درس و مطالعه‌ی تأثیر آن روی یادگیری شاگردان و ... از جمله مصادیق و مواردی هستند که فعالیت پژوهشی را برای معلم ایجاب می‌کند.

یکی از شروط لازم برای تحقق هدف‌های نظام تعلیم و تربیت، دخالت دادن معلمان در شناخت مشکلات فرایند یاددهی-یادگیری است و این ضرورت و نیاز در صورتی واقعیت